

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA FILOZOFIJO

DIPLOMSKO DELO

ORIENTALIZEM KOT STRATEGIJA OBVLADOVANJA DRUGEGA

LJUBLJANA, 2019

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA FILOZOFIJO

DRAGANA SAVIĆ

DIPLOMSKO DELO

ORIENTALIZEM KOT STRATEGIJA OBVLADOVANJA DRUGEGA

Mentor: red. prof. dr. Dean Komel

DRAGANA SAVIĆ

LJUBLJANA, 2019

IZVLEČEK

V pričujoči diplomski nalogi raziskujem izvor problematičnega odnosa Zahoda do Orienta oziroma korenine razmerja med državami kolonizatorkami ter koloniziranimi državami na območju današnjega Bližnjega Vzhoda. Kdo je ta Drugi, Vzhod in kako smo ga skozi diskurz ustvarili in poustvarili ter v kolikšni meri smo v svojem vsakdanjem življenju skozi govoričenje so-krivi za upredmetenost Orienta, ki je danes eskalirala v sovražnost do Drugega, natančneje islama. Če je orientalizem politična, gospodarska in kulturna zgradba, je latentni orientalizem del psihološkega aparata vsakega Zahodnjaka (v primeru Fanona celo vsakega belega človeka).

Kljub nekaterim kritikam Saida in njegovega dela o orientalizmu, je vredno prisluhniti akademiku, ki je prijateljeval z Arafatom ter bil del gibanja PLO, dokler ga parcialni interesi le tega niso razočarali. Celo življenje si je prizadeval pokazati na položaj Drugega, s čimer se je nemalokrat poistovetil, še posebej v svojem zadnjem delu, spominih »*Out of place*«.

Ključne besede: Orient, orientalizem, vednost, Drugi, Vzhod, Zahod, islam, globalizacija, diskurz, moč, vednost.

ABSTRACT

The intention of this diploma work is to establish the true origin of a complex relationship between West and East, Orient, roots of unevenness between countries colonisators and colonized countries in the area of Middle East respectively. Who is »the Other«, East and how we have managed to not only construct it though a discourse, but furthermore fabricate it whereas hate towards »*the Other*« escalated in a very specific object, Islam that is.

If orientalism truly is a political, economic and cultural establishment, then latent orientalism is an inherent part of a psychological apparatus of each Westerner (in Fanon's particular case even each white person).

Despite of criticism of Said and his Orientalism, there is a great value at listening to a man who apart from being a friend to Arafat, also held a role at Palestinian national movement, until its partial interests deeply disappointed him. His lifetime effort was to point out the ungrateful position of »the Other« whom he often identified with, in particular in his last work, a memoir »Out of place«.

Key words: Orient, orientalism, knowledge, the Other, East, West, islam, globalization, discourse, power, knowledge.

KAZALO VSEBINE

1 UVOD.....	1
2 JEZIK KOT ORODJE STVARITVE IN OBVLADOVANJA »DRUGEGA«.....	2
2.1 JEZIK IN VOLJA DO RESNICE.....	2
3 DISCIPLINIRANI VZHOD.....	9
3.1 ROJSTVO ORIENTALCA.....	9
3.2 ORIENTALISTOV ORIENT <i>LATENTNI ORIENTALIZEM</i>	11
4 3NOVI ISLAM.....	21
4.1 KRIZA PO LETU 1948.....	21
4.2 VZHOD NA ZAHODU.....	25
5 ZAKLJUČEK.....	29
6 LITERATURA IN VIRI.....	30

1 UVOD

Leta 1978 je izšel *Orientalizem* Edwarda Saida. Delo je, med drugim tudi na začudenje Saida, dvignilo precej prahu tako med kolegi akademiki kot tudi v javnosti. Kot sam pripoveduje 24 let kasneje v članku »Orientalism reconsidered« (*Ponovni razmislek o Orientalizmu*), je naletel na morje komentarjev, nekaterih pozitivnih in poučnih, drugih negativnih in celo žaljivih. Vendar to, kar se v vseh letih ni spremenilo, je vpliv dela. To pri čemer Said trmasto vztraja je, da je delo opozorilo oziroma vabilo k razmisleku in razbitju asmiterije vednosti in moči, ki vlada v svetu. Opozarja, da je Zahod tisti, ki premerja Vzhod in mu dodeljuje vrednost, celo življenje samo. Namen Orientalizma je razbiti eno(tnos)t evropske oziroma Zahodne kulture ter ozavestiti in aktivno vključiti njen »negativni« protipol, Vzhod ter tako ustvariti pluralizem resnic in stališč.

Da bi lahko razumeli zgradbo orientalizma kot vzvoda, ki sooblikuje današnji diskurz, se bomo sprehodili skozi različne epohe znanosti ter se ustavili pri avtorjih, ki so tako ali drugače vplivali na razvoj orientalizma, politike in vednosti. Izredno pomemben bo za nas Foucaultov *diskurz*, saj je ta temeljna, vedno spreminjajoča se igra lebenswelta, ki nas vse vključuje in hkrati izključuje. Namen naloge je pokazati akumulacijo in (ne)verodostojnost znanosti, ki jo je institucionalizirala sprva Evropa, nato cel Zahod. Orientalizem kot vednost je vselej orodje parcialnih interesov, tako kolonialnih kot kasneje imperialističnih pri čemer nosi strašansko moč oblikovanja upravljane družbe kjer so »vsi Arabci muslimani in vsi muslimani v jedru pokvarjeni«. Skozi nalogo bomo uvideli kako se oblikujejo kategorije manjvrednosti, ki privzamejo pozicijo resnice in kako smo vsi soodgovorni za te.

Zaključili bomo z razbitjem mita o tem kako je Vzhod posegel na Zahod ali bolje, zakaj čutimo Islam kot odprto grožnjo. Naš cilj je pokazati prepletenost mehanizmov institucionalizirane družbe, kjer je misel v službi politike in kjer po Saidovo akademiki nosijo posebno nalogo opozarjati na resnico, celo resnice.

V pričujočem delu je ogrodje razmisleka Saidov *Orientalizem*, vendar je poleg njega za razumevanje omenjenga diskurza ter ostalih mehanizmov, vpletenih e mnogo avtorjev, skozi katere bo postala slika »-izmov« jasnejša.

2 JEZIK KOT ORODJE STVARITVE IN OBVLADOVANJA »DRUGEGA«

2.1 JEZIK IN VOLJA DO RESNICE

2.2 O RABI PISAVE KOT GRAFIČNEM SISTEMU VPISOVANJA OZIROMA ZAPISOVANJU GOVORA PRIČA VEČ KOT 3000 LET STARI ZAPIS PRVE DINASTIJE EGIPČANOV, NARMERJEVA PALETA, SLEDIJO JI SUMERŠČINA, ETEJSKO – KRETSKA PISAVA IN ŠE ŠTEVILNE DRUGE. POMEMBOST TEH ZAPISOV JE V TEM, DA SO POKAZATELJ TEGA KAKŠNA JE FUNKCIJA ZNAKOVNEGA SISTEMA, NAMREČ SHRANJEVANJE INFORMACIJ IN PRENOS LE TEH. GOODY GOVORI O TREH RAVNEH POVEZOVANJA ZNOTRAJ NEKE SKUPINE IN SICER »O SHRANJEVANJU (SPOROČANJU IZ RODA V ROD), O OBČEVANJU (ZNOTRAJ POSAMEZNEGA RODU) IN O NOTRANJIH, KOGNITIVNIH UČINKIH.«¹ ZNAJDEMO SE CELO NA MESTU KJER MIT ZAMENJA ZGODOVINA, SAJ SE VEDNOST VPISUJE IN KUMULIRA V ZNANJE. DRUGA SPREMEMBA, KI JO VNESE PISAVA JE CELOSTNA REORGANIZACIJA DRUŽBE, VENDAR GRE TA SPREMEMBA Z ROKO V ROKI Z EVROPSKO PISNOSTJO, Z ABECEDO, GOVOROM, PISMENOSTJO IN OMIKO EVROPSKEGA ČLOVEKA, KI VNESE V PRIMITIVNI SVET NOTO CIVILIZACIJE. NAMREČ PISNOST, GROBI ZNAKOVNI SISTEM BO S KOLONIZACIJO ZAMENJAN S PISMENOSTJO, SPOSOBNOSTJO ZAPISOVANJA IN BRANJA EVROPSKE ABECEDNE. TA ZAMENJAVA SPROŽI PLAZ RAZSLOJITVE NE ZGOLJ MED DOMAČINOM IN BELIM ČLOVEKOM, TEMVEČ ZNOTRAJ RODU »ISTI«², POVZROČI RAZSLOJITEV ISTORODNIH, NAJSI BO TO PLEME, ŠIRŠA ETNIČNA SKUPNOST ALI DRUŽINA. DA BI PRIKAZALI TO, SE ZA HIP USTAVIMO PRI FANONU, KI V ZAČETKU DELA *ČRNA KOŽA*, *BELE MASKE* POVE KAKO BISTVENEGA POMENA JE JEZIK, NAMREČ » ...GOVORITI POMENI ABSOLUTNO OBSTAJATI ZA DRUGEGA«². FANON OPISUJE RESNIČNOST S KATERO JE JE BIL SAM SOOČEN KOT DOMORODEC, ANTILEC NA FRANCOSKO KOLONIZIRANEM OTOKU MARTINIQUE. GOVORI O TEM KAKO JE BITI DRUGI, KAKO JE BITI ČRNEC IN ZATO RAZSLOJEN NA DVE RAZSEŽNOSTI – NA ČRNCA NAPRAM VRSTNIKU IN ČRNCA NAPRAM BELCU. TA DVOPLATNOST JE, KOT TRDI TUDI SAM, POSLEDICA VELIKE KOLONIALISTIČNE PUSTOLOVŠČINE OZIROMA CELO VEČ – POSKUSA, DA BI ČRNCA NAREDILI ZA VMESNO STOPNJO EVOLUCIJSKE POTI MED OPICO IN ČLOVEKOM. ZMOŽNOST GOVORA V TEM TRENUTKU NI VEČ OBVLADOVANJE MORFOLOGIJE ALI SINTAKSE, TEMVEČ GRE ZA USVOJITEV IN PRIVZEM DOLOČENE KULTURE. GRE ZA POSTOPEK CIVILIZIRANJA. TRDI, DA JE ANTILSKI ČRNEC TOLIKO BEL, KOLIKOR USVOJI JEZIK BELEGA ČLOVEKA. TOREJ TOLIKO BOLJ SE BO PRIBLIŽAL POJMU PRAVEGA ČLOVEKA, KOLIKOR BOLJ BO USVOJI FRANCOŠČINO, SAJ VENDARLE JEZIK USTVARJA DISKURZ, *LEBENSWEIT*. JEZIK V TEM SMISLU ZAMEJI GOZD IN METROPOLO TER CELO USTVARI MANJVREDNOSTNI KOMPLEKS LJUDSTVA, KI JE POKOPALO SVOJO IZVIRNOST. DOMAČIN, KI PREČKA TO MEJO TER SE

Goody, Jack: Med pisnim in ustnim, študije o pisnosti, družini, kulturi in državi, str. 70

Fanon, Frantz: Črna koža, bele maske, str. 13

VRNE V RODNO VAS ALI RODNO MESTO, UŽIVA STATUS POLBOGA.

MARTINIQUEČAN, KI SE IZ PARIZA VRNE NA OTOK, TAKO REKOČ ZAKLJUČI KROG, IZPOPOLNEN SE VRNE DOMOV, FANON GA OPIŠE KOT ABSOLUTNO MUTIRAN FENOTIP. NE ZGOLJ, DA JE KREOLŠČINO ZAMENJALA *PIDŽIN FRANCOŠČINA*³, KI JE ZNAČILNA ZA KOLONIALNO VOJSKO NA OTOKU, TEMVEČ LE-TO SEDAJ ZAMENJA (ALI ŽELI ZAMENJATI) PRAVA FRANCOŠČINA. KREOLŠČINA JE NAMREČ JEZIK SLUŽINČADI, V ŠOLI, KI JO NA OTOK PRIPELJE KOLONIALIZEM, SE MATERNI JEZIK UČI ZANIČEVATI. KDOR PA DOBRO POZNA JEZIK, TOREJ GOVORI BREZHIBNO FRANCOSKO, ZA TEGA SE REČE, DA GOVORI KOT BELEC. GRE ZA VSTOP V DRUŽBO, GRE ZA VSTOP V POLJE SIMBOLIČNEGA, KJER VLADA RED IN ODPRTOST ALI KOT POVE FANON, HLASTAJOČEMU ZA ZRAKOM SE URESNIČIJO SANJE. PA NE ZATO, KER BI BIL PARIZ VALILNICA RAZSVETLJENSTVA, NE NIKAKOR – TEMVEČ ZATO, KER OD TU PRIHAJAJO ZDRAVNIKI, MALI OBLASTNIKI IN URADNIKI. PARIZ JE KLJUČ DO VKLJUČENOSTI V DRUŽBO IN SICER DRUŽBO BELEGA ČLOVEKA. TA, KI JE OBISKAL PARIZ IN SE VRNIL PREDRUGAČEN, JE SEDAJ NA DOMAČEM OTOKU VREDEN BESEDE. SPREMLJA GA TUDI NOVA DRŽA, ZANIČEVANJE KREOLŠČINE IN ROJAKOV, NOV »EKZISTENČNI MODUS«⁴ PO KATEREM MORA ROJAKOM POKAZATI SVOJO DRUGAČNOST, VEČVREDNOST. TA SIMBOLNI PRESTOP GA PRIBLIŽA BELCU, MU ZAGOTOVI VSTOP V CIVILIZIRANOST IN S TEM NOVO POZICIONIRANOST DO BELCA, DO SEBE, DO DOMAČINA, KI JE ZANJ SEDAJ »DRUGI«. JEZIK SE IZKAŽE ZA KULTURNO ORODJE, KI OMOGOČA PRESTOP V SVET, V TISTO KAR SI POVPREČEN ANTILEC PRED PEDESETIMI LETI NI MOGEL NITI PREDSTAVLJATI, SEDAJ PA KOT PRAVI FANON, GOVORI V PREČIŠČENEM JEZIKU O MATERI NERAZUMLJIVIH STVAREH. SVRHA TEGA PRESTOPA JE PO FANONU IZNIČENJE KOMPLEKSA, IZNIČENJE TEGA KAR JE BILO *ZNANSTVENO DOKAZANO* PO H. L. GORDONU IN SICER, DA SO MOŽGANI ČRNEGA ČLOVEKA KVALITATIVNO 14 % MANJ RAZVITI OD BELEGA. KOT TAK JE TOREJ NEZMOŽEN USVOJITVE PRAVEGA JEZIKA IN ZATO MORAMO Z NJIM GOVORITI V PETIT-NEGRE, ŠE VEČ, Z NJIM MORAMO GOVORITI KOT Z OTROKOM, SE PAČITI IN KRILITI Z ROKAMI, SICER NAS NE BO RAZUMEL. NAMREČ »ON« JE DRUGI, ON JE TAM IN BELEC JE TA TU, KI KROJI »OBLEKO«. KAR JE ZA FANONA VELIKO BOLJ OSUPLJIVO JE, DA SE Z RUSOM ALI NEMCEM FRANCOZ NE BO POGOVARJAL V PETIT-NEGRE, NITI NE BO SKUŠAL KRILITI ROKAMI, SAJ BI TO POMENILO HUDO ŽALITEV ZA NJEGOVO KULTURO IN CIVILIZACIJO. MEDTEM KO »ZAMOREC« LE TE NIMA, NIMA ZGODOVINE, NIMA KULTURE IN NIMA CIVILIZACIJE. OD ČRNCA SE TAKO PRIČAKUJE DA JE »DOBER ZAMOREC«, S SKLONJENO GLAVO NAJ BO HVALEŽEN SVOJIM DOBROTNIKOM IN NIKAR NAJ PRIDOBLJENEGA ZNANJA NE OBRAČA PROTI NJIM.

Od tod je Fanonovo prizadevanje pokazati na bolezensko stanje toliko bolj pomembno. Namreč zapiranje v kategorijo podrejenosti ter hkratna osupnjenost belca nad črncem, ki ima zmožnost tekočega govora francoščine, je simptom hinavske bolezni, ki ločuje na podlagi barve kože. *Aimé Césaire je Črnc z diplomo in v tem opisu je skrit »vozel, ki ne popusti«*⁵. Zakaj je tako presunljivo dejstvo, da je črnc univerzitetni diplomant? Da je črn in hkrati pesnik?

Jack Goody stopi korak nazaj v raziskovanju jezika kot orodja in sicer še predno postane kulturno orodje, torej še predno postane orodje razslojitve. Namreč celo na dvorih vladarji niso bili pismeni, saj za to ni bilo potrebe. Pisava je bila orodje občevanja z bogom in zatorej biti nepismen ni imelo negativne konotacije. Šele s pojavitvijo tipa evropske šole se izkaže ekonomija pismenosti. Pojavi se družbena gibljivost, namreč šolanje odpre vrata celo suženjskemu otroku. Vpne ga v novi svet, nov sistem, nov red in nenazadnje v boljšo prihodnost. Sedaj gre za vzgojo in prek te nove vzgoje bo med istimi zazijal prepad. Ne zgolj, da je »belec s knjigo v roki«⁶ vcepil domačinom občutek manjvrednosti, povzročil je razslojenost med istimi, med izobraženimi, ki so vstopili v boljši svet in tistimi, ki so ostali doma. Novi simbolni red ustvari novo lestvico vrednot, kjer željo po rodovitnosti zemlje zamenja želja po belem ovratniku. Jezik, pismenost je s tem premikom ne več orodje, temveč kulturno orodje, tisto ki ustvarja »drugega«. Goody vidi v pismenosti, evropskem tipu pismenosti ne zgolj faktor diferenciacije temveč celo odtujitve. V kolikor je bila pisnost sprva le orodje, npr. v Babiloniji za računke posle pri trgovanju, je evropska pismenost prinesla odsotnost osebnega. Za primer navaja pogrebni obrazec v Gani, ki ga je žalujoči poslal za nadomestilo pogrebnih stroškov, ki bi jih sicer moral prinesiti osebno. To je bil način nadomestitve osebnega stika na pogrebu. Ekonomija odnosov je skrčena v prid mobilnosti in učinkovitosti. V kasnejšem pripisu Goodya lahko beremo kaj je pravzaprav pojavitev evropske šole v Gani povzročila in kaj je od visokih upov ostalo. Namreč v želji po zraku se je število šolanih tako povečalo, da so ti postali kvečjemu orodje nadzorovanja. Njihov »novi zrak«, nov sistem vrednot jih pokoplje, saj zahteve ne dosegajo standardov ali kot Goody lepo pove, so vaščani na boljšem, saj nimajo zunanjih zahtev in razumejo, da si »želodca ne moreš potešiti s papirjem«.

Goody in Fanon pokažeta v omenjenih delih dve pomembni instanci s katerima se bomo ukvarjali, da bi sploh lahko predrli do našega prvotnega problema, to je do »orientalizma«, do orodja obvladovanja drugega, do orodja, ki je ustvarjeno in nadalje soustvarja pogoje za obstoj diskurza. In sicer Goody omeni Narmerjevo paletu, medtem ko Fanon plastično prikaže družbeno nasprotje med francoščino in kreolščino. Ustavimo se najprej pri Narmerjevi paleti, to je sicer Velika paleta iz Hierakonpolisa in je pomembna egiptovska arheološka najdba iz približno 3. stoletja pred našim štetjem s prvimi hieroglifskimi napisi, ki so jih kdaj našli. V naslednjih 3000 letih vse do Aleksandra Velikega naj se hieroglifi ne bi spreminjali. Za nas je to dejstvo pomembno in sicer ne zaradi narave hieroglifov, temveč zaradi dejstva kako to sploh vemo? Zakaj je dejstvo, da to vemo sploh pomembno in zakaj je omenjanje avtorja, kralja Narmerja, sploh pomembno? Kaj ima skoraj 5000 let star zapis pravzaprav sploh opraviti z jezikom, z njegovo vlogo in z določanjem pozicije kogarkoli ali česarkoli? Omenili smo že diskurz, nismo pa dovolj globoko analizirali njegove narave in mehanizmov, tega kaj on sam je in kako je njegov oče, Foucault opisal vse njegove premene, lastnosti, krožnosti. V delu Vednost - Oblast - Subjekt, ki je nabor predavanj, člankov in intervjujev, se izpostavi kaj tvori okostje diskurza, namreč tisto srčiko, ki bo odločala o tem kaj je družbeno sprejemljivo in kaj naj bo

Fanon, Frantz: Črna koža, bele maske, str. 33

Goody, Jack: Med pisnim in ustnim, Študije o pisnosti, družini, kulturi in državi, str. 156

izvršeno. In to je volja do resnice. Ta sicer doživi premeno, namreč če je v antiki diskurz odmerjal resnico preko vladarja in je ne le izrekal, temveč tudi udejanjal, realiziral, se je na prehodu iz 16. v 17.st. zgodil pomemben prevrat – volja do resnice je dobila institucionalno podlago. Diskurz sam se nadzoruje, krepi, razvija in kontrolira skozi postopke in eden izmed teh je komentar. Družbe ohranjajo pripovedi skozi govor, ponavljanje in spreminjanje. To nam priča o razslojevanju diskurzov, na eni strani so diskurzi »ki se govorijo med vsakdanjimi menjavami in minejo kakor hitro minejo sama dejanja, ki jih izgovarjajo«⁷ ter na drugi strani diskurzi, ki ostajajo izrečeni in so vir novih govornih dejanj. Nobena od teh skupin diskurzov ni stalna, nepremična ali konstantna, včasih komentariji zasedejo pomembno mesto napram viru, npr. mesto Talmuda napram Tori. Foucault to premično razslojevanje imenuje igra, razmerje, ki se spreminja v času in uvaja različne diskurze. Komentar redči ali krepi diskurz in v povezavi s tem je potrebno omeniti nadaljnjo pomembno figuro, ki opravlja funkcijo redčenje, to je avtorja. Kaj je Avtor? »Avtorja ne razumem kot govorečega individuuma, ki je izgovoril ali napisal neko besedilo, temveč kot princip zbiranja diskurza, kot enoto in izvor njegovih pomenov.«⁸ Povedali smo že, da se v 17.st. dogodi prelom in eden izmed pomembnih dogodkov je tudi »izguba« avtorja kot poroka resnice v znanstvenih delih. Ali drugače, če v srednjem veku navedba avtorja garantira izgovorjeno za resnično in še posebej velja to v znanstvenem diskurzu, se v novem veku ojača vloga avtorja v literarnih delih ter zmanjša vloga avtorja v znanstvenem diskurzu, tu obstane le še kot nek teorem, učinek, formula. Vprašanje, ki je sedaj pomembno je, kaj je avtorjevo delo? Ali drugače, kaj vse naj smatramo za avtorjevo delo? Foucault postavi vprašanje celo »Kaj so bili Sadovi zapiski, ko Sade še ni bil avtor?«⁹ V kolikšni meri je mogoče ločiti delo od avtorja, če sploh, in kaj vse naj bo upoštevano kot delo? Tudi zapiski ob strani? Da, zakaj pa ne. Vse to namreč ustvarja nek diskurz, saj niso vsa besedila enako pomembna za vsako epoho, zato tudi funkcija avtorja ni bila za različna besedila enako pomembna. Ko je znanstveni diskurz sprejet zaradi samega sebe, funkcija avtorja ni več (tako) pomembna, saj so znanstvene resnice splošno sprejete in zatorej je avtor pomemben le še kot recimo temu oče nekega teorema. Medtem ko je povsem drugače z literarnimi (celo glasbenimi, slikarskimi...) deli. Literarni diskurz za svojo veljavo mora vpeljevati avtorsko funkcijo – pomembno je kdo govori, to je znak zanesljivosti. Topos diskurza je prek tega zamejen, določen, izoblikovan in institucionaliziran. In to je poanta tako imenovanega »velikega avtorja«. Preden je avtor v 19. st. postal utemeljitelj diskurzivnosti, polje za kreacijo novih diskurzov kjer ni bil le avtor knjige temveč tudi tradicije, teorije ali stroke, je bil kanon. Tak kanon, porok resnice, ki izpričuje lebenswelt prve dinastije Egipčanov, je Narmer. V času nastanka palete je bila to Narmerjeva paleta in nujno samo Namerjeva paleta, tako je bila zagotovljena njena resničnost izjavljenega. Danes je to samo Velika Paleta. S tem se izkaže ena od pomembnih značilnosti diskurza – sam sebe ustvarja ter sam sebe tudi kontrolira, krepi in redči. Gre za neskončno in gibljivo igro, kjer so meje premične in gibljive, a hkrati institucionalizirane. V našem primeru je Narmer pomemben le toliko, da se uvidi vloga velikega avtorja ter kako se ime iz poroka resnice prevesi v nek (arte)fakt, ki je ustvaril le enega izmed mnogih diskurzov.

Pomudimo se sedaj pri Fanonu in jeziku, nasprotju med vsiljeno, institucionalizirano francoščino ter preganjanim maternim jezikom, kreolščino. Slednji je zaničevan, preziran in prepovedan. Ne zgoj v Šoli, kjer je skrčen na kreolizem in primeren zgoj za služinčad, temveč celo v domorodskih družinah, kjer se skozi vzgojo za dobrega sina spodobi tekoča francoščina:

Foucault, Michel: Vednost – Oblast – Subjekt, str. 14

Foucault, Michel: Vednost – Oblast – Subjekt, str. 16

Foucault, Michel: Vednost – Oblast – Subjekt, str. 43

»Moja mama je rekla, da si želi sina kot se Šika ...
ta otrok dela sramoto našemu imenu,
ta otrok bo naše prekletstvo.
Molči mar ti nisem rekla, da moraš govoriti francosko
francoščino iz Francije
Francozovo francoščino
francosko francoščino.«¹⁰

Potreben je nadzor nad lastno uporabo jezika, saj bo le to merilo presoje. Ne le med črncem in belcem, temveč tudi med črnici in znotraj družine. Prispeli smo do orodja nadzora znotraj kulture neke družbe, znotraj diskurza značilnega za Martinique. Tisti drugi ni zgolj produkt barve kože, temveč tudi jezika. S tem smo priča neskončni in gibljivi igri diskurzov, njihovi prepletosti in mreženju. Črncem mora govoriti pravilno francoščino ne le v sklopu institucij, temveč pred lastno materjo. Tako družina postane celica nadzora od koder se vrši prepoved, ena izmed temeljnih načinov izključitve kot orodja za redčenje diskurza ter hkrati primarna vzgoja, ki še pred tisto institucionalizirano, ohranja in spreminja diskurz. Znajdemo se v središču tega kar je za obstoj diskurza formirano kot resnično oziroma nerresnično ali bolje pravilno in napačno. Gre za diskurz volje do resnice, ki se opira na cel nabor praks, tako institucionaliziranih kot so izobraževanje, pedagogika, sistem knjig, znanost itd., kot tudi samo pozicioniranost vednosti v določeni družbi. In vsekakor Fanon izpričuje to razširjenost in vpetost vednosti v družbi francosko koloniziranega otoka Martinique. Ne zgolj, da je vednost belca boljša in resničnejša, naravnost zgled, temveč celo krati in posega ter spreminja nek obstoječi diskurz. Prek prepovedi redči domorodni diskurz in uvaja novega, resničnejšega. Prepoved in nadzor se izvajata prek sile družine, prek sramote in izvrženja. Da bi vstopili v belčevo vednost, se polastili njegovega diskurza, je vsiljeno tako s prepovedjo kot v obliki želje. Oblast deluje na obeh frontah, »diskurz ni le preprosto to, kar kaže ali skriva željo, temveč je tudi sam predmet želje;je oblast ki se je želimo polastiti.«¹¹ Oko oblasti torej ne prodira zgolj s silo in samo od zunaj ali od zgoraj navzdol, temveč preči odnose, razmerja, igre, figure in si prilašča rizične načine usvojitve diskurza in resnice. Ne le, da ustvarja kategorije pravilnosti in norme, normalnosti, vpne celo željo po kategorizaciji. Manjvreden črncem si želi prek jezika postati enakovreden belcu. Želi si normalizacije, želi si igrati igro tega novega diskurza, zato ga niti družbeni panoptikon ne ustavi. Vsakdo nadzoruje vsakogar prek (in) direktnih prepovedi, zapovedi, (ne)vidnih želja in kretenj. Vzpostavlja se družbena dresura, ki črnca vpne v novi simbolni red, kjer bo on sam boljši, resničnejši, pravilnejši in predvsem družbeno produktiven. A kljub temu ne bo enak. Ostal bo drugi in v tem je njegova najdragocenejša funkcija. Sam bo prek želje po oblasti vpet v kolo oblasti, služil resničnosti diskurza, ki ga določa kot anomalijo. Gre za prefinjen sistem mikrooblasti, kjer se oblast najprej vrši prek telesa otroka, saj naj bi ta že tako in tako moral ubogati. Nato prek ženske (mame) in nazadnje prek dobrega črnca, navidez enakovrednega belcu.

Fanon, Frantz: Črna koža, bele maske, str. 16
Foucault, Michel: Vednost – Oblast – Subjekt, str. 9

3 DISCIPLINIRANI VZHOD

3.1 ROJSTVO ORIENTALCA

Leta 1910 poda Arthur James Balfour govor spodnjemu domu parlamenta, kjer razpravlja o pomembnih problemih ter o tem zakaj je močno nujno potrebno vztrajati v Egiptu: »Sprašujem Robertsona in vsakogar, ki vsaj površno pozna zgodovino, ali se je pripravljen soočiti z dejstvi s katerimi ima opraviti britanski državnik, ki je postavljen na položaj oblasti nad velikimi rasami, kakršne so prebivalci Egipta in dežel na Vzhodu. Egiptovsko civilizacijo poznamo bolje kot civilizacijo katerekoli druge dežele.«¹²

Kar se tu vzpostavlja kot predmet vednosti je Egipt in sicer Egipt kakršnega pozna Balfour, Egipt kot predmet britanske vednosti, ki je v temelju nespremenljiv. Egipt je za Balfourja nekaj, kar je zajeto kot *vednost o* ter kot tak ne več zgolj predmet vednosti, temveč predvsem moči, ki jo ta vednost vzpostavlja. Moči, ki bo v prihodnje gospodarila nad vsakršno reprezentacijo in shematizacijo Orienta. Moči, ki bo ustvarjala in upravljala miselni aparat ne le disciplin, temveč vsako pavšalno vsakodnevno govoričenje o Vzhodu in Arabcih. Balfourjev govor zakoliči manjvrednost »druge rase« kot povsem samoumevno : »Zahodni narodi takoj, ko se pojavijo v zgodovini, pokažejo možnost, da si vladajo sami...., ker imajo za svoje za to potrebne zmožnosti. Pregledate lahko vso zgodovino Orientalcev...., pa ne boste našli nobenega sledu samouprave «¹³. V govoru gre celo tako daleč, da gospodovanje nad temi velikimi narodi Orienta označi za mukotrpno, garaško in umazano breme, nevredno filozofa. Egipčani bi morali bi hvaležni za to žrtev, saj je to za njihovo dobro in navsezadnje dobro za celotni civilizirani svet Zahoda. Balfour Egiptu tako rekoč zamaši usta in sam narekuje zanj in v njegovem imenu kaj je zanj dobro, četudi se morda Egipt in ostale civilizirane rase Vzhoda tega (še) ne zavedajo dobro. Konec koncev se niti ne zmorejo, saj nimajo za to prirojenih naravnih zmožnosti. In da bi britanski uradniki lahko upravljali z Egiptom, morajo imeti za to težaško in nehvaležno delo popolno podporo domačega imperija, sicer lahko pride do razpada reda, ki ga te civilizacije nujno potrebujejo ter hkrati do razpada avtoritete, ki jo uradniki nujno potrebujejo za delovanje v korist in dobro domorodcev. Balfourjev govor je argumentacija temu zakaj mora dominantna rasa gospodariti z onimi »drugimi«, govori namreč v imenu Anglije, Zahoda in celotnega tedanjega civiliziranega sveta. To, da je Egipt kot kulturno jedro potrebno priključiti Angliji ima vsekakor svoje gospodarske benefite in nikakor ni, kot navede Said, znamenje kakšne osebne pokvarjenosti, temveč je indic splošne doktrine. Gre preprosto za vednost o podložnih rasah, ki omogoči upravljanje z njimi preprosto in dobičkonosno; »vednost daje moč«¹⁴. Tendence je v stvaritvi kozmopolitske zvestobe, ki bo pripoznala superiorno nadarjenost ter ji izkazovala spoštovanje. S tem se pokaže odločno nasprotovanje kakršnikoli težnji po avtonomnosti in nacionalizmu, namreč edina dobra prihodnost za divjake je v podložnosti. Balfour in priznani uradnik, orientalist in poznavalec vsega na Vzhodu, lord Cromer sta primer nakopičenega akademskega in praktičnega znanja o Orientalcih, ki je v jedru nespremenljivo in aplikabilno na vse rase, značaje in kulture Vzhoda. Sam je bil namreč 25 let uradnik v Indiji in je kasneje v Egiptu vse pridobljeno znanje lahko prenesel na tamkajšnje divjake, brez ozira na to, da vmes zija skoraj 5000 kilometrov široko geografsko področje. Divjaki so pač divjaki in ostajajo zunaj

Edward W. Said: Orientalizem, Zahodnjaški pogled na Orient, str. 48

Edward W. Said: Orientalizem, Zahodnjaški pogled na Orient, str. 49

Edward W. Said: Orientalizem, Zahodnjaški pogled na Orient, str. 53

Evrope, za britanski imperij ostajajo drugi in hkrati isti v tej drugosti. Svoje prepričanje o enotnem orientalskem umu izrazi takole: »Pomanjkanje natančnosti, ki se zlahka izrodi v lažnivost, je dejansko temeljna značilnost orientalskega uma«. Tako dobimo enotno figuro orientalca – je po naravi podložen, lažniv, nima sposobnosti somernega mišljenja, potrebuje dobrega Evropejca, da ga vodi in nenavsezadnje, ne ve niti kaj želi ali kaj je dobro zanj. Vsa ta vednost o značaju orientalcev, orientalizem, že vnaprej upraviči poseg dobre Evrope na Vzhod. Orientalizem ni naknadna racionalizacija kolonializma, temveč njegova predhodna postavka. Če ponovimo, da Foucault izpostavi 17. stoletje kot prevrat resnice v institucijo, jo 18. stoletje le še bolj etablira. Vse akumulirano znanje se prevesi v moč in sicer moč Zahoda nad Vzhodom. Zahod je civiliziran in v dialogu z Vzhodom veličastnejši, gre za razmerje med močnim in šibkim partnerjem, ne glede na to koliko in kako veličastne civilizacije je porodil Vzhod. To razmerje še zdaleč ni zgolj gospodarsko in politično, sega namreč veliko globlje in postavlja okvirje, ki bodo miselni aparat zaznamovali še daleč v prihodnost. To, da sta Balfour in visoki uradnik Cromer sploh lahko govorila o Orientu in ga disciplinirala z besednjakom, podobami in retoriko, je plod nekega še bolj zgodnjega orientalizma. Namreč v zgodnjem 19. stoletju se vrši evropska ekspanzija in najbolj prizadeti sta ravno Afrika in Azija, medtem ko si velesili Anglija in Francija izmenjujeta, ponekod celo prekrivata meje. A izmenjujeta si še neko drugo moč in sicer intelektualno moč, kjer je v arhiv shranjen celoten orientalizem. Mejniki, ali rečeno drugače, eden izmed mejnikov razmerja podrejenega Orienta do Okcidenta je Napoleonova invazija v Egipt, ki ne pomeni zgolj vojaške zasedbe ozemlja. Nasprotno, pomeni veliko več. Gre ta tako rekoč znanstveno prilastitev Vzhoda, kjer zdaj postane Orient laboratorij in kopičiti se pričnejo znanja o Orientu. Vednost o Orientu se integrira v diskurz, Orient postane resničen, discipliniran. Spremljajo ga društva, publikacije, študije, združenja in predvsem besednjak, ki ima moč prodreti v generalna razmišljanja družbenega sistema. Tako bo podoba divjaka enaka specializiranemu orientalistu kot tudi povprečnemu filistru. Ko bo javnost govorčila o divjaku, bo ta za vse isti. Množica bo se bo gibala znotraj jezikovnega repertoarja miselnega aparata, ki ga je skonstruirala resnica. O tem kako resnično objektivna je bila resnica orientalistov priča »poročilo o nemških orientalistih z začetka 19. stoletja, ki jih je ob pogledu na indijsko skulpturo z osmimi rokami povsem minilo veselje do orientalizma«¹⁵. Ni pretirano poudariti, da je Orient zgolj Orient orientalista. Predmet preučevanja niti ni sam orientalec, temveč je predmet predstava o nekem orientalcu in dokazovanje vnaprej postavljenih postavk o njegovi lažnivosti.

3.2 ORIENTALISTOV ORIENT – *LANTENTNI ORIENTALIZEM*

»...univerzalna praksa, da v duhu določimo domači prostor, ki je *naš*, in tuji prostor, onkraj *našega*, ki je *njihov*, je način določanja geografskih razlik, ki je lahko povsem poljuben«¹⁶. Za imaginativno geografijo je dovolj, da meje postavimo v naši glavi, povsem nepomembno je, da bi meje poznali ali priznavali tudi divjaki. To *moje, naše*, je zamejeno na povsem negativni podlagi in kar je onkraj se kaže kot tisto drugačno, drugo, nedomače, fiktivno in grozeče. Orient je drugo od tistega kar nam je znano, je mnogo več in predvsem drugačno. Ločnica med Zahodom in Orientom naj bi bila po Saidovo načrtana že pred tisočletji in izpričujeta jo dve slavni pesnitvi, Ajshilovi *Peržani* in Evripidove *Bakhe*. V *Peržanih* pravi :

»Vsa Azija vzdihuje zdaj,

Edward W. Said: Orientalizem, Zahodnjaški pogled na Orient, str. 73

Edward W. Said: Orientalizem, Zahodnjaški pogled na Orient, str. 75

osiromašena, brez mladih mož...«

Azija joče in govori skozi imaginacijo Evrope, njeno izzivanje Zahoda jo je drago stalo in sedaj stoji tam onkraj osamljena in pogubljen. Orient je vselej skozi imaginacijo dobival podobe kakršne je koval Zahod; včasih je bil Stari svet, Paradiž, spet drugič grozeče pogubno. Ves arhiv vednosti je zgrajen iz teh postavk in podob, vse naše vedenje o Orientu gre skozi optiko in postavi zgradbo misli, občutenja in govorjenja o Orientu. In nekje v sredini tega viharja, kjer se Orient zgradi iz in za Zahod, se zaradi potrebe po hkratnem priličenju in ohranjanju distance pojavi povsem nova kategorija. Gre za obvladovanje nečesa kar se zdi kot grožnja. Soočenje z novo izkušnjo, z novo obliko življenja, ki bi lahko ogrozila *naše*, to že obstoječe, je potrebno obvladati. Trčenje ob tisto novo izzove reakcijo, kjer novo ni razumljeno kot povsem novo, temveč kot različica nečesa že znanega. Tako je Zahod je trčil ob izkušnjo islama, jo označil za sleparstvo ter na imaginarni ravni vzpostavil red, kjer so znova zavladale znane vrednote. Orient očigledno niha med dvema poloma; med popolnim zaničevanjem znanega in obvladljivo grožnjo neznanega. K tej travmi Evrope so prispevali otomanski vdori po Mohamedovi smrti, ki so se vse do konca 17. stoletja stopnjevali in osvajali vse od Španije do Kitajske. Lik Saracena se je tako jačal, ni bilo niti pomembno kaj je islam prinašal s seboj v bedni evropski temni vek, temveč kakšno imaženerijo je koval. Ni problematično samo udomačevanje eksotičnega, temveč kako se je to udomačevanje vršilo in v kak namen. Islam je postal podoba, čigar funkcija ni toliko reprezentacija samega islama kot pa reprezentacija nečesa kar bo razumljivo povprečnemu srednjeveškemu kristjanu. V tem kontekstu je nastala analogija s Kristusom; če je ta odrešenik temelj krščanske vere, potem je Mohamed isto za islam. Torej gre za mohamedanstvo, ki je seveda sleparstvo, saj je odrešenik lahko le eden in ta je Jezus. Said navaja Normana Daniela, ki pravi, da bolj ko so bili pisci in bralci teh imaginacij oddaljeni od dejanskih meja islama, bolj so bile ekstravagantne same »doktrine«. Koran je bil v resnici tisto, za kar so kristjani domnevali, da muslimani verjamejo in ne to kar dejansko verjamejo. Ta okorela krščanska zgradba islama se je le še stopnjevala; islam ostaja fenomen, ki ga skuša Evropa skozi optiko krščanstva razložiti. Mohamed je tako v teku srednjega veka postal sinonim za lažnega preroka, razuzdanca, lažnivca, izprijenca in celo vrsto podobnih atributov, ki so logično izhajali iz njegove lažne doktrine. Vse te podobe Orienta, islama, Mohameda so postajale čedalje bolj skladne s potrebami Zahoda in posledično tudi vse bolj dodelane. Musliman je Arabec, Orient je zaostal in na robu civilizirane Evrope, islam pa del odpadniške herezije Arija iz Aleksandrije. Z vsemi temi podobami in figurami se polje učenosti širi in širi, postane celo oder kjer vse imaginarne figure oživijo in zaprejo Vzhod na mesto, ki mu pripada. Medtem ko polje vednosti postaja čedalje bolj odprto, se pojem Vzhoda čedalje bolj krči in shematizira. Shematizacija sama se ne vrši zgolj v polju učenosti, temveč teče skozi celoten obstoječ diskurz, skozi življenja ljudi, skozi pripovedi in pesnitve, skozi vsakdan. Tako se Mohameda dotakne celo Dante v Božanski komediji, kjer ga postavi v osmi krog, karseda blizu Satanu in s tem izpriča moralo islama. Reprezentacije Orienta in islama črpajo svojo moč iz samih sebe, sam trk Evrope ob islam še toliko bolj utrdi dojetje le tega kot tistega drugega in drugačnega od *našega*, kot tistega zunanjega, ki je onkraj temeljev, ki gradijo Zahod. Čemu se Zahod tako boji Orienta, ko pa je Zahoda vedno bolj pomikal na vzhod, kot pa obratno?

Kaj je *orientalizem*? Said termin uporablja generično, označuje odnos Zahoda do Vzhoda, je disciplina s pomočjo katere se Orienta loteva kot področja preučevanja, odkrivanja in prakse. Hkrati je tudi nabor vokabularja, metafor, sanj in pričakovanj, ki jih ima na voljo nekdo, ki

govori o vsem kar leži vzhodno. Razen islama, ki je bil nevarna izkušnja Evropi, tako v geografskem smislu z osvajanji kot tudi v tem, da je črpal iz judovsko-helenistične kulture ter se celo prekrival z biblijskimi deželami, je bil celoten Orient podrejen Zahodu. Konec 18. stoletja se ozek tekstualni odnos prelevi v nekaj več – s tropom učenjakov se večni rival Velike Britanije na tem območju, to je Francija in Napoleon zapodita nad Indijo. Ne pozabimo, da je bila ta že od 16. stoletja dalje odprta Portugalski in predvsem Veliki Britaniji, bila je tudi povsem negrozeča in zato idealen partner zahodi vzvišenosti. Do 18. st. vednost o Orientu predvsem pomeni vednost o islamu, arabski kulturi in Saracenih, nikjer pa ni govora o sanskrtu ali indijski zgodovini, zato ima Napoleonov naskok na Egipt in Sirijo velik vpliv na tok orientalizma. Namreč neposredno pred njim se zgodita dva projekta orientalizma in sicer je bil prvi A. H. Anquetil-Duperron, ki je leta 1755 pripotoval vse do Surata, kjer je primaknil svoj prevod avest ter kasneje William Jones, pravnik, pesnik, filolog in neumorni znanstvenik, čigar mnenje je cenil sam Benjamin Franklin. V pismu iz leta 1787 je celo izrazil, da je njegova edina srčna želja poznati Indijo bolje kot katerikoli Evropejec poprej. Oba veljata za utemeljitelja orientalizma, namreč vse njuno vedenje je natančno, zabeleženo, geografsko opredeljeno ter podprto z neposredno izkušnjo – Jones je na primer kot pravnik beležil in prevajal Manujeve *Zakone*¹⁷. Ravno zaradi tega novega nivoja poznavanja, ki skrbno beleži in kodificira vso novo vednost ter jo nato aplicira ter učinkovito primerja Orient in Zahod, sta omenjena Anquetil-Duperron in Jones, utemeljitelja modernega orientalizma. Tekstualni odnos se z njima poglobi in če so bili prvi orientalisti predvsem pravniki in zdravniki, se novi val učenjakov ukvarja s preučevanjem klasičnih besedil in vpogledom v kulturo, da bi nato lahko uvedli izboljšave na Orientu. Evropa pozna veličino Vzhoda in ker je ta zašla, Evropa sedaj ve kaj je za Vzhod najboljše. In kaj ima s to novo linijo orientalistov opraviti Napoleon?

Njegov pohod nad Egipt bo le eden od nešteti srečanj Zahoda z Orientom, kjer bo skrbno shematizirano orientalistično znanje službovalo kolonializmu. Celo njegova admiralska ladja se je imenovala Orient! In zasedba je bila pred končnim trkom z Veliko Britanijo uspešna, saj se je lotila ozemlja in prebivalcev z orodji orientalistov znanstvenikov; občudovanje islama, poznavanje Korana, poznavanje koranske arabščine. Vendar Napoleon ni zgolj privedel akademije v Egipt, temveč predvsem obratno; Egipt je postal predmet študija francoske znanosti. Po Napoleonu se jezik orientalizma spremeni, deskriptivni realizem ni več zgolj nek nabor reprezentacij, temveč jezik kot sredstvo ustvarjanja. Temelj prizadevanj je približati Orient Evropi.

Pomembna podmena kontekstualne držbe, ki je sedaj izpopolnjena, saj stare zmisli dopolnijo nove metode, je uvedba tega čemur Said pravi »zapletena dialektika krepitve«. Prek te izkušnje bralca v realnosti določa to, kar je prebral in vzvratno; to nato vpliva na pisca, da se loti teme, ki je vnaprej določena prek izkušnje bralca. Če bralec bere o divjosti levov, bo fokus ne več na levu, temveč na njegovi divjosti in ta divjost se bo skozi literaturo razraščala, medtem ko bo bralec čedalje bolj osredotočen zgolj še na divjost in ravnanje z njo. Kadar je »divjost« podprta s strokovnim znanjem ter prek institucij uvaja vednost, hkrati gradi realnost. Kot smo že v začetnem odlomku povedali gre za občutljiv mehanizem diskurza. In v 19. st. se zgodi velik premik iz kontekstualne držbe do Orienta v praksno nad Orientom. Orientalizem povozi Orient, orientalizem je praksa politike in zato so vsi nadaljnji *Cromerji* in *Balfourji* logična posledica te držbe. Nič posebno zlobnega ni v njiju, sta le simptom družbene vednosti in vrednot Zahoda. Vsa ta evropocentričnost grobo zareže v dogajanje 20. st. in za ves učeni orientalizem je stanje po

Mānavadharmasāstra (Manujev zakonik) je najstarejši zbornik indijskega prava, izvira iz 2. st. pr. Kr. ter definira zakone za vsako kasto v skladu z brahmanističnim izročilom

letu 1948 povsem nemogoče.

Vendar ostanimo zaenkrat še pri mreži odnosov in vednosti, ki jih ustvarjajo orientalisti in njihova učenost. Ekonomija orientalizma je precej zapletena in tudi prefinjena, ne teče zgolj prek institucij izobrazbe, kulture in tradicije, temveč tudi in predvsem prek povsem posvetnih okoliščin. Obrnimo se k trdovratnosti latentnega orientalizma. Če je orientalizem v svoji akademskosti napredoval ter se od sredine 18.st. dalje čedalje bolj loteval posamičnih geografskih področij, jezikov in navad ter jih preučeval tako rekoč »od blizu«, je hkrati z roko v roki z raznimi potopisi, eksotičnimi pripovedmi in književnostjo ustvarjal »splošne resnice«. Ustvarjal je ne zgolj terminologijo, temveč tudi psihološki aparat poln predstav, imperativov, ideologij in predsodkov, ki so obveljala. Orientalizem kot proizvod političnih sil je sedaj fundamentalna resnica še tako banalnega pogovora o *Arabcih*. Vse kar je bilo v teku stoletja in pol objektivno odkritega, kodificiranega, zapisanega in interpretiranega, je sedaj uteleena v jeziku in postane »gibljiva armada metafor, metonimij in antropomorfizmov....., ki se po dolgotrajni rabi zdijo trdni.....: resnice so iluzije za katere smo pozabili, da so iluzije.«¹⁸ kot povzame Said Nietzscheja. Orientalizem ni zgolj polje učenosti ali orodje osvajanja, temveč predvsem idiom, ki tvori evropski diskurz. Zato je bil povprečni Anglež (ali kak drug Evropejec), ki je razpravljal o Orientu, imperialist. Kaj drugega niti ni možnega. Namreč do sprememb oziroma napredka v kopičenju znanja in specifičnih polj raziskav znotraj orientalizma je prihajalo zgolj v tistem, kar Said poimenuje *manifestni orientalizem*. To kar je bilo iz tega destilirano v obliki podmen o Orientu, je bila njegova čutnost, sprevrženost, zaostalost, neracionalnost. Dovolj je reči »orientalski« in bo arhiv orientalskosti preplaval cel nabor in terminologija dovoljšnja za pravilno predstavo brez dodatne razlage. Ta sklop, nabor terminologije, ki tvori imaženerijo in posledično celotno kulturno držo, je trdovratni nespremenljiv *latentni orientalizem*. Ta se je pobratil z mnogimi znanostmi in raziskavami ter ugledal luč v najrazličnejših moralnih in evolucijskih teorijah, temelječih na odnosu binarnosti. Neenakost ras, naprednost in zaostalost ter podobne tipologije so upravičevale ekspanzijo dobre Evrope ter priključitev naravno podrejenih ljudstev. Identiteta drugačnosti je docela negativno določena in izključujoča. Ta realna izključitev omogoča obstoj orientalista ter vseh nadaljnjih posledic. Namreč to, da se je latentni orientalizem vrnil v vrsto moralnih in pravnih teorij, ki so narekovale rokovanje z *neciviliziranimi* in zaostalimi območji ter narekoval širše kulturno vrednotenje poznega 19. st., je imelo za posledico tudi razpravljanje in vrednotenje islama. Ta je namreč nastopal ne kot legitimna religija, temveč kot problem. Kot nekaj praznega in banalnega, ki se pojavi v obliki problema, kar bo imelo za posledico enotenje in enačenje vseh muslimanov z Arabci in vseh Arabcev s fundamentalizmom. Osrednji tvorci te podobe so bili podrobno predstavljeni v študiji Jacquesa Waardenburga *Islam v zrcalu Zahoda* iz leta 1967, kjer navaja ugledne orientaliste, tvorce podobe islama med leti 1880 in 1950, katerih področja raziskave islama sicer sežejo od mistike do poetike, a vendar kot navaja Said je njihovo končno soglasje enako in sicer obsodijo islam za latentno manjvreden. Izrazito pomembno je, da vsi navedeni učenjaki izhajajo iz iste metodološke in intelektualne tradicije ter so med seboj bolj ali manj povezani, še posebej po prvem orientalističnem kongresu leta 1873. Kongres in učenjaki tega polja med seboj niso povezani zgolj v znanstvenem trudu, temveč ali morda celo najbolj pomembno je, da so za razliko od svojih predhodnikov orientalistov- piscev kot je bil Dante ali Nerval, aktivno vključeni v politiko. So takorekoč eden od stebrov oblikovanja politik v koloniziranih državah – kolonije od konca 19.st.dalje so materialno, politično in kulturno podjetje, ki mu službujejo orientalisti. Če se je težnja obvladovanja Orienta in sicer v

Edward W. Said: Orientalizem, Zahodnjaški pogled na Orient, str. 255

kontekstualni obliki prek piscev oblikovala od 16.st. dalje, je s koncem 19.st dobila nove dimenzije in težnjo. Imaginarni geografski prostor postaja čedalje bolj realen in bližji, pisce nadomestijo učenjaki, klasični filologi, zgodovinarji in antropologi, znanje je shematizirano in dogmatizirano. Orient ni več čaroben, tuj in nejasen, temveč pretvorjen v kolonialni prostor za katerega se neumorno borita Francija in Velika Britanija, vsaka s svojo floto poznavalcev in vsaka s svojim »značajem«. Od tod tudi Cromerjeva prisposoba Anglije kot ostarele guvernante, ki dobro ve kaj počne in je zaradi svojih trdih prijemov bolj nezaželena kot francoska spogledljivka. Imperij za Cromerja niti ni več stvar zahodnih ambicij, temveč nujno sociološko dejstvo.

Celotno geografijo Vzhoda, kot jo je postavil Zahod, so podpirala dejstva latentnega orientalizma in silovito je poskočila želja po prilaščanju Orientalcev, ki je morala biti vsaj navzven nevtalizirana z racionalizacijo tipa *»dolžnost razvitega Zahoda je, da se žrtvuje ter pomaga neciviliziranim divjakom postaviti obliko vlade, kjer jim bodo vladali bolj razviti v želji po napredku«*. Britanski imperializem je bil uspešen ter s tem spodbudil Francijo, da je vstopila v to *tekmo*, kjer je bila ta v zaostanku. Dejstvo je ostajalo, da je Velika Britanija prednjačila s svojo vlogo na Orientu in da je po Francosko-pruski vojni sledil razcvet tako imenovanih geografskih društev in *geografskega gibanja*, ki je deklariralo naj preučevaje barbarov ne ostaja več le znanstvena spekulacija. Sledilo je nacionalno navdušenje nad ponovnim prodorom na Vzhod in nujno sledenje popotniškimi impulzom, ki navdajajo belega človeka. V naravi belega človeka je zasidrana želja po odkrivanju novih ozemelj kar seveda po doktrini splošnega kulturnega ozračja s konca 19.st. jasno kaže na intelektualno premoč le-tega. Kolonizacija je znak zrelosti in moči družbe, še več, je celo vir rojstva nove družbe in ima odgovornost popeljati jo do višje ravni obstoja. Kljub temu, da je Velika Britanija napram Franciji obvladovala večino ozemlja, sta obe gojili iste metode; latentni orientalizem in manifestni orientalizem. Prvi je vsakogar opremil z nujnim aparatom izrekanja vsakdanje veljavnih sodb o Vzhodu, ga tako rekoč vpenjal v diskurz ter prek svoje železne nespremenljivosti ohranjal svojo moč nad Orientom. Drugi pa si je lastil Orient prek hermenevitičnega, inerpretativnega odnosa – Orient je jemal ter manjšal nerazumljivost in razdaljo med Zahodom in njim. V nekem trenutku pride celo do prekritja obeh orientalizmov. Namreč vsak razgledan in popotujoč Evropejec na Vzhod si lasti pravico predstavnštva Zahoda in s čedalje večjo ekspanzijo Zahoda na Orientu, seveda narašča število popotnikov ter nujnost manifestnih resnic. Izkušnje Cromerja ali vseh nadaljnjih *»cromerjev«* so potrdile učene resnice o orientalcih. Kmalu je sta Velika Britanija in Francija na Orient začeli pošiljati novi tip orientalistov, ki niso bili akademski izvedenci, temveč takorekoč agenti imperija. Šlo je za osebnosti, ki so bile tako ali drugače, kot trdi Said, simpatično samoidentificirane z Orientom, in ki so vsaj navidezno prijateljemale z njim ter ga imele za nalogo upravljati. Tokrat ni šlo za širitev akademskega polja temveč za zagotavljanje učinkovitosti pri vstopu akademskega polja v dejanskost, v politično sfero. Vprašanje postane torej kako maksimizirati orientalistovo učinkovitost v rokovanju z Orientom. Eden takih poslancev je bil T. E. Lawrence, Lawrence Arabski, ki je odigral pomembno vlogo v arabskem uporuh Otomanskemu imperiju tekom prve svetovne vojne. Svojo vlogo učinkovitega odposlanca je odigral odlično, saj je bil nepogrešljiva figura povezovanja Britanskega imperija in princa Faisola Iraškega, s komer je oblikoval politične odločitve ter vojaške strategije proti Otomanskemu imperiju. Leta 1918 v pismu V. W. Richardsu zapiše kako Arabci privlačijo njegovo domišljijo, saj je to stara, utrujena civilizacija, očiščena blišča in oropana morale. Živi le za sedanost in se ogne naporov, on pa se med njimi počuti tujca in tako bo ostalo.

V Lawrencevih vrsticah je brati kategorije prvobitne nespremenljivosti, kjer ni individuma, saj tega pogoltno cela kolektivna bitnost, ni ne semita, ne Arabca s svojo zgodbo, temveč generični lik Arabca, »tistega Orientalca« utrujenega in oropanega moralnega čuta. Tak uniformiran lik nima več pravice do osebnih atributov, saj takoj ko začuti veselje ali žalost, to implicira zgolj njegovo arabsko, nespremenljivo naravo. Kako smo prišli tako daleč? Kako je lahko prišlo do take neizbrisne nerazločitve človeka, kjer je kategorija »biti Orientalec« povsem legitimna? Prek stoletja trajajoče tradicije, ki se združijo z metodo, politiko in epistemološkimi instrumenti orientalističnih »cehov«, da oblikuje psihološki in sociološki aparat družbe. Orientalec je lahko postal orientalec šele, ko je bil zgrajen diskurz. Torej ko so bile vse splošne trditve potrjene s strani znanosti ter kot take vstopile v vsakdanjik. Ves aparat je bil podprt z dokazi iz jezikoslovja, antropologije in biologije, tremi stebri diskurza. Ta nevidna tkanina teče še bolj silovito prek indirektnih sistemov oblasti, prek združenj, društev, odnosov in samih teles. Kar se tiče samih strogih znanstvenih dokazov o obstoju Arabcev kot primitivne, okorele družbe, so bili ti enako primitivni kot konstrukti »semitščine« Ernesta Renana, ki je nadalje pomenila steber analogije za nadaljne kulturne, zgodovinske in antropološke analize. Ne pozabimo, da je Renan v orientalizem prestopil iz filologije, ki je v 19. st. zavzemala mesto trdne in pomembne povezujoče znanosti, ki ne preučuje zgolj jezika, temveč duhovno zmožnost in kulturo nekega naroda ali civilizacije. Pravzaprav gre na *novo filologijo* oziroma lingvistiko, ki je široka in problematizira, kreira in vpenja kulturo vase oziroma nase. Renan jo poimenuje celo simbol moderne kulture in jo postavi ob bok narovoslovnim vedam, a poudari pomembno metodološko razliko; slednje se ukvarjajo s svetom in predmeti zgolj teoretsko. Filologija je pretanjena vednost, težko opredeljiva, a hkrati sposobna prodreti v predmet tako, da ga spozna. Eden od dosežkov nove filologije je bila ovirba izvora jezika kot nečesa božanskega, božanska narava jezika pade in s tem tudi popularnost razprav na temo jezika. In vendar Renan doseže določeno popularnost in avtoriteto s tem, da združijo filologijo in orientalistiko ter postavi nov, laboratorijski model preučevanja semitskih jezikov. Model znanstvene metode se aplicira na filologijo in sicer predmete dobesedno prisili spregovoriti. »Pripraviti predmete, da spregovorijo, je kakor pripraviti besede, da spregovorijo«¹⁹, torej dodeliti jim vrednost glede na njihove okoliščine in zakonitosti. Renanov predmet preučevanje je *semitsko* in sicer kot bi bilo to neko mrtvo, nespremenljivo bitje z orientalskim ozadjem, to je kulturo, raso, tradicijo. Znanstveno primerjavo je vlekel z indoevropskimi jeziki v okviru splošno sprejete paradigme o večvrednosti slednjih. Svojo kreacijo, bitje iz laboratorija podpre z branjem očeta in sina Saint-Hilaire, glasnika »romantične biologije«, ki je iskala organske praoblike med vrstami. In zanju je bila anomalija dejstvo, monstrum je le potrditev pravilne strukture, ki povezuje istovrstne elemente. Ta paradigma je veljala v lingvistiki še od Varrona iz 112 pr. n. š. Predmet je potrebno postaviti v vrsto in mrežo odnosov, sicer ga ni možno epistemološko zaobjeti. Gre za primerjalno preučevanje predmetov, metaforo središčnosti, ki jo Renan prevzame. Zanj je semitiščina v primerjavi z jeziki in kulturami iz indoevropske veje, monstrum. Je primer razvojne zaostalosti, okostenela anomalija, od koder implicitno sledi zaostalost Arabca. Arabec je anomalija. Na nekem mestu v *Oeuvres completes* trdi »da se nam semitska rasa v vsem kaže kot nepopolna rasa in sicer zaradi svoje preprostosti.Nekateri posamezniki imajo tako malo potencialov, da po srečnem otroštvu dosežejo le skrajno povprečno produktivnost; enako so tudi semitski narodi doživeli največji razcvet v svojem prvem obdobju in nikoli niso zmogli doseči resnične zrelosti.« . Vse to navaja kot strokovnjak znanstvenik, ki celo svoja predavanja leta 1862 na College de France odpre za celotno javnost, da bi ji bila nova laboratorijska metoda kreacije dostopna.

Edward W. Said: Orientalizem, Zahodnjaški pogled na Orient, str. 180

Renan kot intelektualna avtoriteta je nazoren primer tega, kako dobivajo posploševanja znanstveno odejo in tvorijo žargon.

Pri Renanu smo se ustavili, da bi videli v kakšno znanstvenost je ovit žargon vsakdanjosti in morda celo najbolj pomembna je bila njegova izjava o zavedanju svoje etnocentrične države in obramba le te: »Človek ne more gojiti zamere do svoje domovine. Bolje se je motiti z narodom kot pa imeti preveč prav z onimi, ki mu govorijo bridke resnice.«²¹. Ta stavek izrazi srž države proti kateri se Said bori in jo izpriča v *Oblasti povedati resnico*. Gre za bojno fronto, kjer je v imenu resnice bolje ohranjati državo amaterja kot pa strokovnjaka, ti so namreč navadno v službi oblikovanja politike prihodnosti, takšne in drugačne. Medtem ko amater z odklanjanjem oblikovanja javnih politik, ohranja svojo neodvisnost, nemalokdaj tudi na račun javne naklonjenosti. Vendar kakšne resnice? Čigave resnice? Naloga intelektualca je iti takorekoč peš čez minsko polje in zagovarjati univerzalnost resnic in ne *naše* resnice. Iraško invazijo na Kuvajt je politična in intelektualna javnost ostro obsojala, a hkrati napad ZDA na Irak upravičevala v imenu višjih ciljev, ne da bi pri tem kdorkoli javno spodbujal pogajanje okoli umika. Podobna zgodba se je zgodila z Afganistanom, namreč še preden je vanj prikorakala Sovjetska zveza, sta tam nezakonito zasedala ozemlja Izrael in Turčija, oba ameriška zaveznika. Ravno tako nihče ni omenjal ameriške zasedbe Paname. Namesto tega je bilo na delu kot pravi Chomsky v *Mediji, propaganda in sistem*, potvarjanje zgodovine in kot sam pove »Izkušnja je pokazala, da v kolikor se želimo česa naučiti o sistemu propagande, si oglejmo kritike-intelektualce ter njihove prenežene trditve. Te praviloma konstituirajo doktrino državne religije.«²². Kot protiprimer resnice v službi indoktrinacije navaja hrabrega sovjetskega novinarja Dancheva, ki je bil edini, ki je upal vpad Sovjetske zveze v Afganistan imenovati invazija in za to je bil tudi kaznovan, poslan v umobolnico. Podobnega primera Chomsky v ZDA ne pomni, sprašuje pa se ali je vzrok za to pomanjkanje hrabrosti ali pa pomanjkanje razsodnosti, kjer bi bila invazija (in ni jih bilo malo!) imenovana *invazija*. Tega ne pomni, niti ne pomni, da bi v uradni zgodovini ZDA obstajala kaka beležka o ameriški invaziji na Vietnam ali nasploh na območja Indokine (ali drugod po svetu). Namesto tega je zabeležena ameriška obramba pred agresijo Indokine ter vzpostavitev reda kot to imenuje *mainstream* novinarstvo in »novi neideološki znanstveniki«²³ kot je Douglas Pike²⁴.

Said opozarja, da kljub današnjemu izginotju moralnih norm in razumne avtoritete, intelektualcu ostaja alternativa in ta jo mora izbrati, mora izbrati »bolj načelno stališče, ki mu dejansko omogoča oblasti povedati resnico«.²⁵ Pri tem ne gre za resnice manj pomembnih skupin ali izključenih, temveč za, kot sam trdi, *enakovredne resnice*, saj nihče ne bi smel biti imenovan manjvreden. Kljub temu, da se v to igro vpraševanja po objektivnosti vpleta še moč indoktrinacije, je vztrajnost in trma še kako potrebna, saj je naloga intelektualca nagovarjati oblast ter družbo obveščati o akcijah oblasti, še posebej kadar gre za zavestne diskriminacije, krute vojne in represijo. Kadar se intelektualec obrača stran od te naloge v upanju na to, da bo zato obveljal za bolj zmernega, manj kontroverznega in ohranil pozicijo, kjer bo nadaljeval svojo pot večine, je to po Saidu preprosto koruptivno. Nihče ne bi smel glasu zamenjati za pozicijo v kabinetu, častni doktorat ali za vstop v kak prestižni odbor.

Edward W. Said: *Orientalizem, Zahodnjaški pogled na Orient*, str. 191

Noam Chomsky, *Mediji propaganda i sistem*, str. 19

Noam Chomsky, *Mediji propaganda i sistem*, str. 24

Douglas Pike, novinar, profesor in ustanovitelj arhiva o Indokini na univerzi v Berkleyu. Bil je tudi vojaški odposlanec za Vietnam, Hong Kong in Tokyo ter nekatere druge daljno azijske destinacije.

Edward W. Said : *Oblasti povedati resnico*, str. 248

Said ne graja mlačne atmosfere kot zunanji opazovalec, temveč kot nekdo izmed redkih, ki je upal na glas povedati kaka krivica se godi Palestini, saj je vedno znova pozival javnost h kritičnemu razmisleku o tem zakaj si Izrael kljub mirovnemu sporazumu iz Osla, dovoli ohranjati nadzor nad okupiranimi ozemlji. O tem jasno govori dejstvo, ki ga izpričuje v svojih spominih *Out of Place- a memoir*²⁶, kjer leta 1992 po 45 letih življenja zunaj, ponovno obiše Jeruzalem. Razočaran ugotavlja, da so kraji kjer so nekoč živeli sorodniki, Jeruzalem, Nazaret, Haifa, danes prizorišča, kjer palestinska manjšina živi pod izraelsko nadvlado. Kljub temu, da so Palestinci uspeli ohraniti košček suverenosti na nekaterih ozemljih, ostajajo kritične točke nadzora pod izraelsko vlado, tako je z mejami in letališči. Prav na letališču pokaže svojo trmo, ko na rutinsko vprašanje »Kdaj ste zapustili Izrael?« tamkajšnjega uradnika policista, ki vidi Jeruzalem kot rojstni kraj, odgovori, da je *Palestino* zapustil decembra 1947. Bridko izkušnjo bega družine iz Kaira v Palestino in nato v Združene države opiše v spominih, kjer ne opisuje zgolj svojega srečnega otroštva, temveč nemalo vrstic posveti tudi opisu matere in očeta, čigar priimek nikoli ni bil Said. Oče pravzaprav, dominantna moška figura v svetu odraščajočega Edwarda, je bil kot pravi sam, skrivnosten lik. Waid, ki je ob odhodu iz luke Said odšel prek dela na križarki v ZDA in tam postal William, je bil mož redkih besed, uspešen poslovnež in nekako vedno bolj naklonjen ameriškemu načinu življenja. Nenazadnje se je v prvi svetovni vojni pridružil atlantskim silam v boju proti Osmanskemu cesarstvu.

4 NOVI ISLAM

4.1 KRIZA PO LETU 1948

Po drugi svetovni vojni se v kolonializmu prevesi v imperializem in razmerja moči se spremenijo, namreč na mesto Velike Britanije in Francije stopi ZDA. Ona kot nesporni zmagovalec vojne določa nova pravila igre. Poleg tega novega toka politične igre, se orientalizem razcepi na podspecializacije oziroma področne študije, kjer skrbno pregleduje celoten *material* v službi politike in ekonomije. S to parcializacijo naraste število reprezentacij Vzhoda in ena izmed najbolj popularnih je lik Arabca. Če je bil v tradicionalnem orientalizmu ta zgolj splošna oznaka nesposobnega, zaostalega nomada brez tradicije in kulture, je sedaj oziroma še zlasti po oktobrski izraelsko – palestinski vojni leta 1973, postal grozeča prikazen. Palestina je bila namreč pred Balfourjevo deklaracijo oziroma z njo, dojeta kot široka, nenaseljena puščava, ki čaka kar na zasedbo, na ustanovitev nove države. Izrael je obveljal ne le za zakonito odločitev, temveč tudi povsem legitimno, zato je bila povračilna vojna po porazu junijske iz leta 1967, docela nespoštljiv in represiven dogodek. Vsaj tako ga je dojemal Zahod. Namreč ni bilo dovolj že to, da so povsem nekompetentni Arabci upravljali z naftnimi viri, zdaj so se celo lotili zasedbe izraelskih območij ne glede na to, da so bila ta štirikratno povečana z izraelsko okupacijo Sinaja, starega Jeruzalema, Zahodnega brega in Golanskega višavja. Že Balfour je s pismom Rotschildu poskrbel za podporo političnemu sionističnemu gibanju, po drugi svetovni vojni in porazu fašizma pa se je to le še okrepilo. Tako so bila tla za cepitev Orientalca na Juda, junaka in njegovo strašno semitsko senco, plazečega Arabca, plodna.

V drugi polovici 20. stoletja študije o *značilnosti arabske duše* kar dežujejo in vendar to niso več dela klasičnega orientalizma, temveč novega orientalizma, ki se sicer oklepa starih srednjeveških idiomov, vendar v službi politike. Z masovno produkcijo množične kulture, postane vednost bolj dosegljiva, tokrat ne zgolj v znanstveni literaturi, temveč v obliki trivialnih člankov in revij. Eden izmed takih je Harper's, kjer ugledni ameriški kolumnist in konzervativec R. Emmett Tyrrell deklarira obstoj nasilnih arabskih genov. Tyrrell je med drugim ustanovitelj verige revij *The Spectator*, reden nastopajoči v raznih televizijskih oddajah in eden izmed najbolj prodajanih avtorjev New York Times-a. V internetnem članku *Povratek 47 let stare naslovnice*²⁷ kjer se ozre na svoj članek iz Harper's, to je *Pošast na Srednem Vzhodu*²⁸, ponovno ugotavlja, da Izrael preprosto ni imel že leta 1967 druge izbire kot da se upre okupatorju. Karkoli drugega bi pomenilo smrt za samo državo: »Israel had no other choice but to resist its enemies. They were all around little Israel and they were hostile to the utmost. Any sign of weakness would put the state of Israel in mortal danger.«²⁹ Nadalje pripomni, da njegova ugotovitev še danes drži, a da so se sedaj vendarle nekatere države okupatorke umirile in podpisale jedrski sporazum leta 2015 ter s tem izkazale podporo Izraelu. Za nekdanje države okupatorke navede Savdsko Arabijo, Združene Arabske Emirate, Egipt in Jordanijo, vse bolj ali manj države, kjer je vladajoča elita pobratena z ameriški dolarji. Še bolj demonstrativna pa je njegova ugotovitev, da če so Arabci leta '67 ogrožali zgolj Izrael, je njihov grozeči obseg širši in sedaj vključuje še celotno Evropo, ZDA in Rusijo. Navaja celo, da se morajo v tem boju proti terorizmu in barbarizmu nekdanji tekmeci (torej Evropa, ZDA in Rusija) združiti in pomesti z vojsko ISIS.

Izvorni naziv članka je *Chimera in the Middle East*, Harper's, Novembrska izdaja, 1967
R. Emmett Tyrrell: *The Return of a 47-Year-Old Headline*

Kot Said že ves čas ugotavlja, je pri orientalistih na delu izpeljevanje nemogočih sklepov. Od proti-okupacijske vojne smo prešli na cel svet in ustanovitev islamske države? Na tem mestu lahko le vprašamo kaj ima, na primer nek musliman južnega Sudana, nujno opraviti z ISIS? Od kod sedaj te nove *pavšalne resnice* o katerih jamči avtoriteta novinarstva in o katerih se vsaj večina javnosti niti ne bo spraševala temveč jih bo nekritično sprejela za svete? Take in podobne izpeljave so podprte ne zgolj z masovnimi mediji, temveč vsemi institucijami, kjer se vednost in moč zdržita v imenu interesa in premerjata Bližnji Vzhod po dolgem in počez. Said navede tudi število uradnih učbenikov in raziskav s področja orientalizma, oziroma na novo poimenovanih področnih študij, kjer je islam zakoličen kot mohamedanstvo – herezija krščanstva, odpadništvo in sleparstvo, ki v osrčju nosi sovraštvo in napeljuje k agresiji. Če je tradicionalni, evropski orientalizem prehajal skozi etape razvoja in prečiščevanja ter se rodil iz filologije, je njegov ameriški bratranec vse to preskočil. Orient je sedaj politična, administrativna zadeva, kjer je novi orientalizem sicer soroden tradicionalni različici v svoji sovražnosti, vendar z bolj centrirano misijo. Zanj štejejo *dejstva*, torej nabor statistike in dogem, da bi maksimizirali učinkovitost politik na določenih območjih. Ali drugače – vsa družbena znanstvenost se meri po svoji aplikabilnosti. Zato kot pravi Said, ameriški orientalizem izpušča kakršnekoli študije književnosti. Namreč to bi motilo nabor grobih informacij in števil s katerimi je možno nadaljnje operirati. Književnost je neuporabna, celo zaviralna, saj izpričuje zgodbe ljudi, posameznikov, življenj in resničnih okolij ter s tem moti oblikovanje klišejev. Področne študije in študije jezikov so sedaj orodje za krojenje učinkovitih politik, enako uporabno tako za inženirja kot diplomata in ravno zato so bili inštituti, razvojni centri in oddelki za raziskavo Bližnjega Vzhoda množično podprti, vsi pod pokroviteljstvom državnih ministrstev, bank, naftnih družb in multinacionalk. Učenjak, ki je sooblikoval splošno podobo islama in je bil učenec tradicionalnega orientalizma, Gustav von Grunebaum, evropski emigrant, ki je iz rodne Avstrije prebегnil leta 1938 in leta 1957 postal direktor Centra za Bližnje Vzhodne študije na UCLA, je kot institucionalna avtoriteta poglobil negativno podobo islama. Zanj je v jedru *muslimanske civilizacije*³⁰ nehumanost in nezmožnost videti prek svojih meja, razen kadar je taista civilizacija v to prisiljena. V jedru je brez etike in intelektualne zmožnosti, za svojo modernizacijo, napredek mora nujno uporabiti metode Zahoda. Grunebaumov močan vpliv in pozicija evropskega učenjaka imata za učinek, da postane ideja o nujnosti zahodnih metod za uresničevanje »zrelosti« islama, parola. Vsak Arabec je sedaj musliman in takisto nespremenljiv, nedovzeten, enoličen in moralno vprašljiv. Kar je tu pomembno, je ta enost oziroma enakost, kjer ni nikoli omenjeno, da niso vsi Arabci muslimani, niti niso vsi muslimani Arabci. Kalup za enotnje se je predolgo kalil in postal je trdna resnica. Orientalcu manjkajo kvalitete Zahoda oziroma natančneje, Arabcu manjka razumnosti in v vsej svoji želji po oblasti ni sposoben razumeti tvorbe države, to je arabske Palestine, zato je taka država vnaprej obsojen na neuspeh. Tak sionističen pogled podrobno opiše Chaim Weizmann, ki kasneje postane prvi predsednik Izraela, lordu Balfourju leta 1918, leto po podpisu deklaracije. In sicer kot navede Said je Weizmann Balfourja posvaril o izdajalski naravi Arabcev : »Britanske oblasti, ki dobro poznajo izdajalsko naravo Arabcev, morajo nenehno in previdno paziti. Bolj ko skuša biti britanska vlada poštena, bolj objesten postaja Arabec. Sedanje stanje stvari bi nujno vodilo proti ustanovitvi arabske Palestine, ko bi bilo v Palestini arabsko ljudstvo. Zares pa do tega rezultata ne bo pripeljalo, ker je *felah* vsaj štiri stoletja za časom, *efendi* pa je nepošten, neizobražen, pohlepen in prav toliko nedomoljuben kot tudi neučinkovit.«³¹

Edward W. Said: Orientalizem, Zahodnjaški pogled na Orient, str. 366

Edward W. Said: Orientalizem, Zahodnjaški pogled na Orient, str. 376

Problematika je toliko globlja, če beremo obrambo Balfourjeve deklaracije v Britanskih belih dokumentih iz leta 1922³², kjer britanski sekretariat za kolonije (The Secretary of State for the Colonies) postulira, da je arabska interpretacija omenjene deklaracije, milo rečeno pretirana ter da bo arabskemu ljudstvu zagotovljena lastna jurisdikcija, svoboda in avtonomnost. A seveda vse to v koeksistenci z judi in ker sami še niso dovolj zreli za uvajanje plodnega politično ekonomskega modela, jim bo tu pomagal imperij. Velikodušno bodo postavili svoje komisije za razvoj in nadzor regije, ki bodo poskrbeli za postopen razvoj ter budno opazovali napredek. V kolikor bo imperij Njenega Visočanstva opazil, da je ljudstvo tega sposobno, bodo administrativne vloge predali.

Seveda je deklaracija dokončno linčala Palestino, namreč britanske oblasti so se dobro zavedala vloge tega ozemlja in bolj kot pakt s Francijo, jim je dišal pakt s Sionistično organizacijo, saj bi ta mobilizirala široko podporo judov pri zaključevanju vojne. Hkrati je bila želja po ustanovitvi izraelske države komplementarna želji imperija po nadzoru ozemlja blizu Sueškega prekopa.

Chaim Weizmann, deklaracija in institucionalizirani orientalizem so pomembni za nadaljnji razvoj dogodkov, namreč zakaj se ljudstva Bližnjega Vzhoda (in Afrike! Ne pozabimo pomembno vlogo Kaira) niso mogla več enačiti z idejo pan-arabizma in zakaj je bila potrebna komponenta religije za vzpostavitev identite, namreč tiste »arabske, muslimanske« identitete, ki se je Evropa boji. Boljše vprašanje je, česa se pravzaprav Evropa boji? Mar je Zahod pričakoval, da bo Vzhod mirno klonil in se nikoli prebudil? Za Zahod je islamski upor nekaj nezamišljivega, celo neupravičenega in kot dodaja Bernard Lewis, »predvsem tuja islamski misli«³³. Besedo *thawra*, ki pomeni revolucijo, etimološko skrči na vstajo, ki je predvsem pomeni dvigniti se v smislu dviga živali, kamele ali pa dviga malih državic. Pod učenjaško držo se skriva posmeh arabskemu umu, pripis nesposobnosti po vstaji in celo nepomebnosti dosega le te. Vsaka orientalistična avtoriteta je gradila in soustvarjala čedale bolj obsežen diskurz protiislamistične države in od to je razvidno dvoje, prvič, neskončna bojazen Zahoda pred islamom ter drugič, šok ob soočenju s prenovljeno identiteto muslimana. Ali drugače, Zahod je terjal modernizacijo islama, vendar ni računal, da bo šla ta po svojih poteh mimo modela Zahoda.

4.2 VZHOD NA ZAHODU

»Islam se danes pomika na Zahod.«³⁴

Z migracijami muslimanov v 60.ih in 70.ih letih prejšnjega stoletja v države Zahodne Evrope, se med Vzhod in Zahodom vzpostavi nova dialektika. Kako bo Zahod sprejel muslimana in kakšen pravzaprav bo ta novi musliman. Namreč s premikom iz kulturno – etničnega geografskega prostora se zgodi tudi neki drugi premik in sicer potreba po drugačnem islamu. Ta kompleksen dogodek se odvija na več ravneh, kajti če je vstaja »*Arabca*« po zrušitvi monarhij proizvedla svobodno državo (recimo temu pogojno svobodno), so novi politični sistemi prinesli novo ideologijo. Oblike arabskega socializma so bile izredno popularne med množico, kjer je po

British White Papers: Churchill White Paper, June 1922
Edward W. Said : Orientalizem, Zahodnjaški pogled na Orient, str. 387
Olivier Roy: Globalizirani Islam, str. 52

priljubljenosti daleč vodil egiptovski predsednik G. Abdel Naser s komer je nekaj časa prijateljeval tudi Edward Said. Ojača se sicer protiimperialistična, protizahodna tendenca, vendar postane hkrati jasna tudi zahteva po sekularizaciji, po izrinjanju islama iz javnega prostora v zasebno sfero, kar povzroči mešane občutke. Kam naj se islam zdaj preseli in kako naj se preoblikuje, da bo ustrezal *krasnemu novemu svetu*? Večina socializmov je neuspešnih kar izkoristijo fundamentalistična gibanja, vendar v srčiki ostaja vprašanje po tem kako naj se islam preobrazi? Izgnan iz javne sfere v zasebno, sekulariziran in razseljen.

Islam postavljen pred izziv, da se modernizira, je Zahod dojel to kot odprto grožnjo. Orientalizirani Orient namreč navsezadnje v svojem temelju, je nekaj grozečega in enoličnega, toliko bolj ko se z migracijami na Zahod hkrati dogodi premik islama in postavi vprašanje reislamizacije.

Islam kot religija je v tem procesu pozahodnjenja odcepljen od konkretne kulture, matičnih nacij, socialnih okolij ter kot tak postavljen pred izziv ponovne utemeljitve. Za zahodni svet sta Arabec in musliman sinonima, kljub temu da označujeta povsem različni polji. Mešanje religije in kulture povzročata pojav, kjer se nasproti islamu ne postavlja več krščanstvo, temveč kar celoten Zahod, njegov kulturni nasprotnik. Priča smo torej neki novi krizi identitete, ki jo islam doživlja na Zahodu. Musliman sedaj ne označuje več vernika, temveč neko novo, transidentiteto, ki si prizadeva za (re)islamizacijo, pri čemer gre lahko tako za vrnitev k zlatim temeljem humanističnega islama kot tudi za nasilni fundamentalizem, ki se poslužuje skrajnih oblik reislamizacije kot je džihad (npr. Sayyid Qutibov radikalizem). Kar je pomembno, je da reislamizacija poteka na povsem individualni osi, saj islam v novem okolju ni več samoumeven in se mora vključevati prek individualne odločitve – bodisi kot miroljubno prakticiranje norm bodisi kot neofundamentalizem³⁵. To pa posameznika postavlja pred pomembno odločitev, namreč ker vlada odsotnost institucij, je lahko vsakdo avtoriteta in vsakršna skupnost je lahko tista pravoverna. To seveda pospešuje delegitimizacijo tradicionalnih institucij ter ustanavljanja zasebnih medres. Namesto talibov, učenjakov, so sedaj prenašalci modrosti samooklicani aktivisti. Tako dostopen, nenormiran islam »z jedilnika«, kjer si vsakdo vzame kar mu prija, se navadno izteče v dogmatsko ponavljanje neoprijemljivih načel. Ustvarja se imaginarni, fantazemski prostor vednosti, ki je največkrat virtualni in kjer je tarča posameznik odrezan od svojih korenin in tako prikladnejši za vzpostavljanje nove skupnosti.

Pozahodnjenje islama je terjalo torej rekonstrukcijo identitete, ki je sedaj onkraj zgolj religijskega polja ter stopa v prostor laičnosti ter s tem privzemajo tipično zahodne kategorije kot so manjšinske skupnosti, Roy navaja celo pojav *gays and lesbians muslims*. Drugačna je tudi sociologija družine, s čimer ženske ne samo vstopajo v javni prostor, temveč je njihova vloga predrugačena ter ta prostor aktivno sooblikujejo. Tako reislamizacijo, kjer se polje religioznosti kot posebnega polja izgublja in kjer se reislamizacija vrši prek različnih diskurzov, od vrnitve k humanističnim postavkam islama do popolne modrnizacije islamske mode. Paradokсно je saudski vahabizem, neofundamentalizem, ki zavrača in kritizira vsakršno pozahodnjenje in odklon od avtentičnega islama ter se širi prek ustanavljanja šol, univerz in institucij tako na Vzhodu kot tudi Zahodu, pridobil sredstva za tovrstne poteze ravno s sodelovanjem ZDA, to je naftnimi dolarji. In vendar je v njegovem bistvu ne zgolj zavračanje kulture Zahoda, temveč zavračanje vsakršne kulture, popolna akulturacija čigar namen je vračanje v »zlato dobo« islama, to je k izvirnim besedilom in modelom družbe iz Mohamedovega časa. Vsako vedenje je predpisano, Roy Olivier neofundamentalizem imenuje vahabizem

zapovedano oziroma prepovedano, npr. zapovedano pitje v treh zaporednih požirkih. Vsakršna modernizacija je herezija oziroma je sploh ne priznavajo, a je kljub temu njegova širitev nemalokrat posledica imaginarne, virtualne umme. Gre torej za izposojanje globalnega, ki mu koristi a je navidezno brez konotacije. Neofundamentalizem je prisoten pri spremljanju krize identitete muslimanskih priseljencev (kot tudi druge in tretje generacije teh priseljencev) ter spodbujanju dekulturnacije pri čemer lahko nato vzpostavlja nove skupnosti na religijskih temeljih, kjer bo kod določeval vse vidike življenja. Ker je islam deteritorializiran in nesamoumeven,, je potrebno še toliko bolj razmišljati o vsakem dejanju – naenkrat je vsak gib zapovedan. Prednost pri širitvi tega koda je ravno deteritorializacija islama, namreč ker je pozahodnjen in razpršen onkraj meja izvornih držav in se opira na imaginarno ummo, presega jezikovna, kulturne in etnične razlike. Ima takorekoč globalni značaj in ker je islamskim državam spodletelo, je Zahod dobra priložnost za islamizacijo novih tal. Biti manjšina je ob dejstvu deteritorializacije povsem nepomembno, še bolj nepomembno pa je negodovanje belih Zahodnjakov – namreč ameriška tla so toliko tudi njihova, saj so si jo navsezadnje beli Američani nasilno priborili v štiristo letih zasužnjevanja. Ta nova, virtualna družba ne pripada integriranim vernikom, temveč tistim, ki so v procesu rekonstrukcije identitete in predvsem je pomembno poudariti, da vsebina ki kroži prek virtualnih medijev, ni več verodostojna. Namreč odsotnost institucije, avtoritete povzroči kroženje mnenj, dogem, skratka misli brez ciljev, pri čemer je zanimivo, da so ustvarjalci teh vsebin mladi izobraženci pretežno naravoslovnih strok.

Kot smo ugotovili, je neofundamentalizem pozival k vračanju izvornemu islamu, vendar je novost devetdesetih let 20. stoletja radikalizacija neofundamentalizma, ki preide v džihadizem. Nasilje prevzame primat nad pridigo, vzrok pa je večplasten – banalizacija islama, globalizacija islama, večanje ameriške moči v svetovnem panteonu, še posebej ker rekonstrukcija virtualne umme povzroča trk z ZDA. Mrežo, ki je bila nekakšen prednik Al Kaide ustanovi Abdalah Azam, profesor islamske univerze Riyad, čigar študent je bil Osama Bin Laden (pripravljaj se je na diplomu gradbenega inženirja). Zanj je bila značilna decentraliziranost, večina njenih prvotnih članov, torej prve generacije, je po rodu s Srednjega Vzhoda, kar se z drugo generacijo močno spremeni. Profil te nove generacije so mladi izobraženi »izkoreninjenci«, brez vojaške preteklosti, večinoma iz evropskih držav, nemalokrat spreobrnjenci. Torej smo priča rekonstrukciji identitete izokoreninjenih mladih, ki so se reislamizirali na Zahodu ter vzpostavili nov lik *nomadskega džihadista*, kot ga poimenuje Roy Olivier. Ta nomadski džihadist ima transidentiteto, je transnacionalen – ne živi v rodni državi, temveč ima povečini zahodno državljanstvo, spreobrnjen v islam, izobražen in odrezan od družine. Ostaja vprašanje – zakaj pridružitve tovrstni mreži?

Omenili smo problem krize identitete in ravno ta je vzrok za rastoč pojav mladih džihadistov, namreč mreža nudi priložnost za rekonstrukcijo identitete, za izgradnjo nove, protestniške identitete. Svoje razočaranje nad hegemonijo ZDA lahko zdaj tako rekoč unovči, svojo izključenost pa racionalizira pri čemer jih vodje aktivno spodbujajo k odprtemu sovraštvu do Zahoda. V tej nenadzorovani interni logiki razrasta reislamizacije, ki v resnici s samo religijo nima kaj dosti opraviti se vrti diskurz Zahoda proti Vzhodu, kjer je Zahod ponovno opozoril na *živalskost* Vzhoda, na islam kot anomalijo v harmoniji in intenziviral jakost govora na povsem novi ravni. Lahko bi rekli smo v vrtincu digitaliziranega diskurza.

5 ZAKLJUČEK

Pokazali smo, da je problematično razmerje med Vzhodom in Zahodom vzniknilo že v času zgodnjega srednjega veka in bilo od tedaj bolj ali manj latentno prisotno. Narekovalo je noto rokovanja z Vzhodom in indoktriniralo vsak zahodni um. Če smo od gibanja romantike pričakovali odprtost do tega »Drugega«, je bila ta odprtost mogoča le kolikor ni bilo realnega stike s tem »Drugim«. In vendar je ta Drugi vstopil v Zahodni prostor, na kar Zahod ni bil pripravljen in je svojo ogroženost in fantazemski strah le še poglobil. Vsak Arabec je musliman in vsak musliman je ali prevarant ali džihadist. Ali bo politika dostojanstva in medkulturmosti zmožna rešiti krizo v kateri smo se znaši ali bolje, kriza v kateri smo se znašli je dober odgovor na to zakaj je humanistika potrebna danes.

6 LITERATURA IN VIRI

- Chomsky, Noam. 2001. *Mediji, propaganda i sistem*. Zagreb: Što čitaš?
- Fanon, Frantz. 2016. *Črna koža, bele maske*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Foucault, Michel. 1991. *Vednost - oblast - subjekt*. Ljubljana: Krt.
- Foucault, Michel. 2010. *Besede in reči: arheologija humanističnih znanosti*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Foucault, Michel. 2011. *Arheologija vednosti*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Goody, Jack. 1993. *Študije o pisnosti, družini, kulturi in državi*. Ljubljana: Škuc: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Jeffs, Nikolai. 2007. *Zbornik postkolonialnih študij*. Ljubljana: Krtina.
- Jewish Virtual Library. 1992. *British white papers*. Dostopno na: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-british-white-papers>
- Roy, Olivier. 2007. *Globalizirani islam*. Ljubljana; Krtina.
- Said, Edward W. 1996. *Orientalizem, Zahodnjaški pogledi na Orient*. Ljubljana: ISH Fakulteta za podiplomski humanistični študij.
- Said, Edward W. 2000. *Out of place: a memoir*. London: Granta Books.
- Said, Edward W. 2005. *Oblasti povedati resnico*. Ljubljana : Založba /*cf.
- Šterbenc, Primož. 2011. *Zahod in muslimanski svet : akcije in reakcije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV.
- Tyrrell, Emmett R. 2015. *The Return of a 47-Year-Old Headline*. Dostopno na: <https://www.creators.com>

IZJAVA ŠTUDENTA OB ODDAJI DELA

Spodaj podpisana študentka Dragana Savić, vpisna številka _____, avtorica pisnega zaključnega dela študija z naslovom: Orientalizem kot strategija obvladovanja drugega,

IZJAVLJAM,

1. da je pisno zaključno delo študija rezultat mojega samostojnega dela;
2. da je tiskana oblika pisnega zaključnega dela študija istovetna elektronski obliki pisnega zaključnega dela študija;
3. da sem pridobila vsa potrebna dovoljenja za uporabo podatkov in avtorskih del v pisnem zaključnem delu študija in jih v pisnem zaključnem delu študija jasno označil;
4. da sem pri pripravi pisnega zaključnega dela študija ravnala v skladu z etičnimi načeli in, kjer je to potrebno, za raziskavo pridobil soglasje etične komisije;
5. soglašam, da se elektronska oblika pisnega zaključnega dela študija uporabi za preverjanje podobnosti vsebine z drugimi deli s programsko opremo za preverjanje podobnosti vsebine, ki je povezana s študijskim informacijskim sistemom članice;
6. da na UL neodplačno, neizključno, prostorsko in časovno neomejeno prenašam pravico shranitve avtorskega dela v elektronski obliki, pravico reproduciranja ter pravico dajanja pisnega zaključnega dela študija na voljo javnosti na svetovnem spletu preko Repozitorija UL;
7. za zaključna dela na 3. stopnji študija, sestavljena iz člankov, da sem od založnikov, na katere sem predhodno izključno prenesela materialne avtorske pravice na člankih, pridobila potrebna soglasja za vključitev člankov v tiskano in elektronsko obliko disertacije. Soglasja UL omogočajo neodplačno, neizključno, prostorsko in časovno neomejeno hranjenje avtorskega dela v elektronski obliki in reproduciranje ter dajanje disertacije na voljo javnosti na svetovnem spletu preko Repozitorija UL.
8. da dovoljujem objavo svojih osebnih podatkov, ki so navedeni v pisnem zaključnem delu študija in tej izjavi, skupaj z objavo pisnega zaključnega dela študija.
9. dovoljujem uporabo mojega rojstnega datuma v zapisu COBISS.

V/Na: _____

Datum: _____

Podpis študentke: